

Томіліна Юлія Євгенівна

старший викладач кафедри історії та теорії
права і держави юридичного факультету
Херсонського державного Університету

Діяльність Української Гельсінської Групи у контексті захисту прав людини

Найвищою цінністю нашої цивілізації завжди буде людина, бо саме вона є її творцем і головним рушієм. Основні права і свободи людини конституційно підтверджені майже в усіх цивілізованих країнах світу.

Радянські Конституції щедро декларували права людини в СРСР. Трагедія ж України та інших радянських республік полягала в тому, що правильні ідеали погано узгоджувалися з диктатом можновладців, а конституційні норми з реальною державно-правовою практикою.

Попри всі декларації для мирової спільноти та намагання придушити будь-які спроби опору існуючій владі, українство не мало бажання миритися з існуючим порядком. Так в Україні виникає рух, який свідомо ставив перед собою мету домагатися дотримання прав людини державою. 1 серпня 1975 р. радянський уряд підписав Заключний акт Гельсінської наради з безпеки і співробітництва в Європі, який передбачав дотримання країнами-учасницями принципів поваги до прав та основних свобод людини. Та попри сподівання, цей акт не змінив ситуації в країні. Однак саме він став базовим документом, на основі якого у листопаді 1976 р. в Києві було створено правозахисну організацію — Українську групу сприяння виконанню Гельсінських угод.

Оскільки «сталінська», а потім «брежнєвська» Конституція СРСР містила низку статей, що проголошували свободу слова, зібрань, віросповідання тощо, то правозахисний рух намагався використати цю обставину, вимагаючи «дотримуватись Конституції». У Зверненні УГГ до Комітету ООН у справах захисту прав і свобод людини вказується, що Українська Гельсінська Група створена на законних підставах згідно з правами, гарантованими Конституцією, правами, проголошеними «Загальною Декларацією» ООН та, нарешті, на основі «Прикінцевого Акта Гельсінських Угод». Основним завданням УГГ визначалося «ознайомлення урядів країн-

учасниць Гельсінських нарад і світової громадськості з фактами порушень на терені України Загальної Декларації Прав Людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінською нарадою». В декларації УГГ підкреслювалося, що «Група в своїй діяльності керується не політичними, а лише гуманітарно-правовими мотивами».

Я. Секо, досліджуючи історію УГГ, виділяє п'ять основних етапів її діяльності: 1) діяльність членів-засновників; 2) пік організаційної діяльності в умовах постійної загрози арешту учасників; 3) приєднання до групи політв'язнів і зміна акцентів у діяльності з правозахисту на розвиток національної ідеї; 4) витіснення групи із суспільного життя; 5) стагнація гельсінського руху.

За весь період свого існування група використовувала різні форми боротьби за права людини:

- теоретичне чи художнє осмислення становища України у складі СРСР (творчість В.Стуса, М.Мартиновича, О.Бердника, М.Руденко, Ю.Литвина, М.Мельника та ін. Теоретична думка правозахисників підводила до висновку, що правове суспільство в Україні не може постати як наслідок реформування існуючої системи, за колоніального становища України. Це можливе тільки за умов її незалежності. Без сформованого громадянського суспільства немає і правової держави, бо саме правова держава повинна висловлювати інтереси громадянського суспільства);

- розгортання петиційних кампаній (звернення УГГ до Комітету ООН у справах захисту прав і свобод людини.), видання поза цензурної літератури (випуск інформаційних бюлетенів про факти порушень прав людини в Україні, а також програмні статті «Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу», "Наші завдання", «Правозахисний рух на Україні – його засади і перспективи». В них вперше висувалась ідея, що боротьба за права людини перетворюється у боротьбу за права нації, і підкреслювалось, що УГГ є спадкоємницею попередніх етапів боротьби українського народу за визволення. Статті були опубліковані англійською мовою Вашингтонським Комітетом Гельсінською комісією Конгресу США);

- цілеспрямована культурно-просвітницька діяльність (публікації у засобах масової інформації світу у яких розповідали, що «з перших років сталінської диктатури Україна стала ареною геноциду і етноциду». Йшлося про голодомор 33-го року, репресії 30-х років, знищення УПА, репресії проти шістдесятників. Додався список політичних таборів і в'язнів. Наводилися приклади тотального стеження КДБ за громадянами, використання психіатрії з каральною метою);

- співпраця та обмін інформацією з правозахисними організаціями у Москві, Литві, Грузії, Вірменії, Польщі, Чехословаччині (спільні заяви: «Процес Руденка–Тихого», «Рятуйте Олександра Сергієнка», «Документ № 2»)

Одним із критеріїв активності є підготовка правозахисних документів. Основною формою документів, що видавалися УГГ до кінця 1977 р. були меморандуми. Із 1978 р. зібрані матеріали правозахисного змісту об'єднувалися в «Інформаційні бюлетені» (кілька з них переправлено на Захід). Іншими формами документів були: відкриті листи, заяви, звернення, вироки та матеріали суду які надсилались у державні й партійні інститути СРСР усіх рівнів, керівникам іноземних держав, які підписали Гельсінські угоди, релігійним лідерам; у міжнародні організації тощо. Окрім того є низка звернень до «громадськості всіх країн», «до всіх демократів і демократів світу»

Діяльність Української Гельсінської групи була тим пунктом, який розпочав ненасильницький, легальний і правовий шлях у становленні в Україні демократії, поваги до прав людини, у здобутті незалежності. Саме виникнення тоді Української Гельсінської групи і факт репресій, які отримали широкий резонанс у всьому світі, розбудили суспільну думку і сприяли тому, що громадянське суспільство в Україні народилося.

Правозахисний рух тривав до розпочатої М.Горбачовим нової кампанії десталінізації. В другій половині 80-х рр. дисиденти влилися в широкий громадський рух. Можна твердо сказати, що правозахистницький рух заклав найважливішу передумову вільної держави – життя у свободі.

У 1991 році Верховна Рада прийняла закон, згідно з яким укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять нині

невід'ємну частину національного законодавства України. Сьогодні важливим є те, як ці права працюють на конкретну людину.

Бібліографічні посилання

1. Український правозахисний рух = Ukrainian movement for human rights and justice: Документи й матеріали київської Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінкських Угод. – Торонто; Балтимор : Смолоскип, 1978. – 477 с.
2. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні: (друга половина 50-х - 80-ті рр. ХХ ст.) / Юрій Данилюк, Олег Бажан; наук. ред. О. П. Реєнт; передм. В. Медведчук; НАН України, Ін-т історії України, Голов. редкол. наук.-докум. серії книг "Реабілітовані історією". – К. : Рідний край, 2000. – 616 с.
3. Курас І. Дисидентський рух 1960-80-х років в Україні / І. Курас, М. Багмет, І. Федьков. – К. : Основи, 1994. – 102 с.
4. Декларація Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод // Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінських угод: в 4 т. – Т. 2. Документи і матеріали. 9 листопада 1976 – 2 липня 1977 / Харківська правозахисна група; Упорядник В. Овсієнко. – Харків: Фоліо, 2001. – С. 22–24.